

OSMANLI-SIRP SINIR ÇATIŞMALARI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERE YANSIMALARI (1878-1912)

Doç. Dr. Ali Ata YİĞİT*

Öz

1878 Berlin Antlaşması ile topraklarını genişleten ve bağımsız olan Sırbistan, elde ettiği kazanımlarla yetinmedi. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki varlığının tartışıldığı ve bu bağlamda egemenlik haklarının sınırlandığı yeni süreçten azami ölçüde istifade etti. Kosova'yı ele geçirmek, sonra Selanik üzerinden Ege Denizi'ne ulaşmak amacıyla Osmanlı sınırlarını ihtilaflı ve çatışmalı hale getirdi. Bunun için siyasi ve askeri mücadelenin yanı sıra, çetelerle iş birliği yaparak veya bizzat kurduğu çeteler vasıtasıyla toplumda infiale yol açan eylemler gerçekleştirdi. Osmanlı Devleti'nin uluslararası dengeleri gözeterek aldığı tedbirler yeterli olmadı. Bu sebeple Kosova halkı içinden, bilhassa Arnavutlar arasından Sırp saldırılarına karşı mukavemet etmek üzere karşı çeteler kuruldu. Sırbistan'ın yayılmacı politikasından rahatsız olan ve aynı topraklara göz diken Bulgaristan ise, Makedonya meselesini ihdas ederek bölgedeki bütün dengeleri değiştirdi. Büyük ülkelerin müdahil olduğu bu süreç Balkan Savaşları'yla sonuçlandı.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Sırp, Berlin Antlaşması, Sınır Çatışmaları, Kosova, Makedonya.

Ottoman-Serbian Border Conflicts And Their Reflections On International Relations (1878-1912)

Abstract

Expanding its lands and proclaiming independence as a result of the Treaty of Berlin (1878), Serbia did not content itself with what it had gained. It took the maximum advantage of the new process in which the existence of Ottoman Empire in Europe was under discussion, and in this regard its sovereignty rights were restricted. Serbia put the Ottoman borders in a controversial and conflicting state with the purpose of capturing Kosovo, then reaching the

* Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Aegean Sea over Thessalonica. To that end, it acted in ways causing public indignation by means of cooperation with armed bandit groups or starting armed bandit groups itself in addition to political and military struggle. The measures taken by the Ottoman Empire bearing the international balances in mind did not suffice. That is why counter armed bandit groups were established out of the Kosovan people, especially among the Albanians, in order to resist Serbian attacks. On the other hand, being troubled with Serbia's expansionist politics and settings its eyes on the same lands, Bulgaria created the Macedonian question and altered all the balances in the region. This process involved bigger states later on, and eventually resulted in Balkan Wars.

Keywords: Ottoman, Serbian, Treaty of Berlin, Border Conflicts, Kosovo, Macedonia.

Giriş

1389 yılında Kosova'da gerçekleşen ve Sırların mağlûbiyetiyle sonuçlanan meydan muharebesi, Sırların tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder. Bu dönüm noktası, çok aşikâr olan yenilginin bir paradoks olarak zafer gibi algılanmasını sağlayan efsaneye dayanır. Buna göre; Tanrı'nın Sırp Kralı Lazar'dan yeryüzünde veya cennette kral olmak arasında tercihte bulunmasını istediği ve Lazar'ın ikincisini tercih ettiği için savaş meydanında hayatını kaybettiği ve böylece ordusunun mağlûp olduğuna inanılır. Dolayısıyla Sırlar yenilmemiş, kendilerini feda etmişlerdir.¹ Paradoksun dikkate değer bir başka tarafı ise, mağlûp olunmadığı inancına rağmen, Türklere kin duymaları ve intikam arzusuyla hareket etmeleridir. Bu meyanda Sultan Murad Hüdavendigâr'ın şehit edilmesi efsaneyi besleyen bir husus olmaktadır. Konumuz açısından önemli olan taraf şu ki, Kral Lazar'ın şahsında ve Kosova özelinde Sırp milli ruhu oluşturulmuş ve beş yüz yıl sonra ortaya çıkan fırsatlar değerlendirilerek Sırbistan yeniden kurulmuştur. Ayrıca Kosova'nın Sırbistan dışında kalmasına mukabil ilk Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Kosova'da kurulduğu inancı yaygınlaştırılmıştır.

Kosova'da doğan ve nesilden nesile intikal eden efsanenin, devlet otoritesinin hâkim olduğu asırlarda fazlaca bir anlamı bulunmuyordu. Yazılı kültürün gelişmesine ve siyasi şartların değişmesine bağlı olarak zamanla önem kazandığı açıktır. Emmert; söz konusu efsanenin 19. yüzyılda din adamları ve siyasetçiler tarafından sıklıkla dile getirildiğini belirtir.² Bilindiği üzere 19. yüzyıla doğru bölge üzerinde Osmanlı hâkimiyeti zayıfladı. Zira Rusya ve Avusturya ile yapılan savaşlar ve ortaya çıkan ağır sonuçlar toprak düzenini tahrip ediyordu. Esasen toprak düzeninin bozulması ülkenin geneline has bir durumdu, fakat bu bölgede merkezi otoritenin yerini almaya çalışan mahalli yöneticiler ve nüfuzlu aileler yüzünden iktisadi hayat felç oldu. Böylece köylü Sırların gösterdiği tepkiler büyüdü ve isyana dönüştü.³ Ortaya çıkan isyanlar

¹ Thomas Emmert, *Serbian Golgotha: Kosovo 1389*, Columbia University Press, New York 1990, p. 61-79.

² Emmert, *a.g.e.*, s. 131.

³ Sırp isyanları hakkında geniş bilgi için bkz.: Selim Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyanları*, Kitap Yay., İstanbul 2007.

zamanla milli bir nitelik kazandı. Bu süreci besleyen kaynak ise, Kosova efsanesi oldu.⁴ Zaten milliyetçilik hareketleri çağın özelliği olarak gelişmekteydi.

Sırlar 1804'den itibaren Avusturya ve Rusya'nın açık desteğiyle gerçekleştirdikleri her isyanda yenilmiş olmalarına rağmen, sonuçta kazançlı çıkmayı başardılar. Bilhassa Osmanlı ordularının Rus kuvvetleri karşısında aldığı her mağlubiyet onları ihya etti. Her barış antlaşmasında yer alan özel hükümlerle yeni bir mevzi kazandılar. Nitekim 1812 Bükreş ve 1826 Akkerman Antlaşmaları'nda verilen imtiyazlarla giderek özerk bir Sırbistan inşa edildi. 1829 Edirne Antlaşması ise, padişahın kabul etmek durumunda kaldığı Sırp Prensliği'ni ortaya çıkardı. Sırlara verilen bu imtiyazlar daha sonra Bulgarlar için örnek teşkil etti. Nitekim Ahmed Lütfi Efendi Tarihi'nde; Bulgar meselesinin Sırbistan imtiyazlarının bir sonucu olarak başladığı, Hersek ve Karadağlıların da aynı yola girdiği belirtilmektedir.⁵

Osmanlı Devleti, 1875'te Hersek isyanıyla başlayan ve 1876'da Bulgar isyanı ile devam eden meselelerle uğraşırken, bu durumu fırsat bilen Sırbistan, Karadağ ile ittifak yaparak Osmanlı Devleti'ne savaş açtı, ancak yine hezime uğradı. Akabinde Rusya'dan aldığı yardımla yeni bir teşebbüste bulundu, tekrar mağlup oldu. Bu sırada Hersek ve Bulgar isyanları da bastırıldı. Sırp ve Karadağ ordusunun dağılması, Osmanlı kuvvetlerinin ilerlemesi ve Sırbistan'ın sonunu getirecek bir durumun ortaya çıkması üzerine Rusya'nın girişimiyle harekât durduruldu. Buna rağmen mesele kapanmadı, Osmanlı Devleti'ne karşı Avrupa'nın ortak meselesi hâline geldi. Mehmet Arif hatıralarında, büyük devletlerin ummadıkları bir şekilde Osmanlı Devleti'nin galip geldiğini, fakat mağlup olmuş gibi barış yapmaya çalıştıklarını ifade eder.⁶ Dolayısıyla yeni bir bunalımın zemini oluşturuldu ve 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı böylece ortaya çıktı. Bu savaşta mağlup olan Osmanlı Devleti, önce Ayastefanos, sonra Berlin Antlaşması'nı imzaladı.⁷ Bu antlaşmalar ile Romanya, Karadağ ve Sırbistan'a bağımsızlık verildi.

Berlin Antlaşması Osmanlı Devleti'nin sınırlarını daralttığı gibi, Avrupa'daki varlığını da tartışmalı ve çatışmalı hâle getirdi. Zira Romanya, Karadağ ve Sırbistan'ın bağımsız olması süregelen meseleleri bitirmedi. Bulgaristan'ın Osmanlı'ya bağlı bir prenslik olarak devletleşmesi, bağımsızlaşması için zemin oluşturdu. Ayrıca Ayastefanos Antlaşması ile Bulgaristan'a verilen, fakat Berlin Antlaşması'nda verilmeyen topraklar, Bulgarlar için elde edilmesi gereken mukaddes ülküye dönüştü. Buna göre; Tuna'dan Ege Denizi'ne,

⁴ Söz konusu efsanenin tarihi ve Sırp milliyetçiliği açısından önemine dair geniş bilgi için bkz.: Mesut Uğurlu, *Sırp Milliyetçiliğinde Kosova Efsanesinin Yeri ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2010; Peter B. Lugar, *The History And Effects Of The Kosovo Polje Mythology*, Master Of Military Art And Science, Faculty Of The U.S. Army Command And General Staff College, Fort Leavenworth-Kansas 2005.

⁵ Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Yeni Yazıya Aktaran: Yücel Demirel, C. 6-7-8, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, s. 1103.

⁶ Mehmet Arif, *Başımıza Gelenler*, Haz.: M. Ertuğrul Düzdağ, C. 1, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, Tarihsiz, s. 75-76.

⁷ Bu antlaşmaların tam metni için bkz.: Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1953, s. 387-400, 403-424.

Kosova'dan Kara Deniz'e kadar uzanan topraklar Büyük Bulgaristan olarak benimsendi. Dolayısıyla Kosova, Üsküp, Manastır, Selanik ve İskeçe'nin kurtarılması amaçlandı. Şu var ki Berlin Antlaşması'nda Doğu Rumeli ve Makedonya olarak anılan söz konusu bölgelerin Osmanlı toprağı olduğu kabul edilmesine rağmen, yabancı devletlerin müdahalelerine açık hâle getirilmesi, yalnız Bulgarları değil, Sırp, Karadağ ve Yunanlıları da harekete geçirdi. Antlaşmaya göre; Doğu Rumeli eyaleti idari açıdan bağımsız olacak ve Hristiyan bir vali tarafından yönetilecekti. Makedonya'da ise Osmanlı Hükümeti ıslahat yapmakla yükümlüydü. Yine Avusturya'nın Yeni Pazar'da askerî kuvvet bulundurma hakkı, Osmanlı egemenliğini sınırlayan ve meseleleri artıran bir başka unsur oldu. Göz dikilen ve tartışılır hâle gelen toprakların önemli bir kısmında yer alan Müslüman Arnavutlar ise, sahip oldukları aidiyet duygusuyla hem Osmanlı hem Arnavut olmanın ikilemini yaşadılar. Nitekim sınırlı bir çevrede var olan ayrılıkçı fikirler; çoğunluğu Arnavutlarla meskün Gosina ve Plava kazalarının Karadağ'a verilmesi ve Sırp saldırılarının giderek artması sebebiyle güçlendi.

Anlaşılacağı üzere, Berlin Antlaşması ile başlayan süreç Osmanlı Devleti'ni yönetilmesi oldukça zor meselelerle karşı karşıya bırakmış bulunuyordu. Bu durum bağımsızlığını yeni kazanmış bulunan Sırbistan tarafından hamle yapacağı uygun bir ortam olarak değerlendirildi. Büyük Sırbistan hedefine ulaşmak amacıyla Osmanlı Devleti'ni yıpratmaya ve uluslararası desteğini kuvvetlendirmeye çalıştı. Sürekli olarak Osmanlı sınırlarını ihlal etti, çatışmaya girmekten çekinmedi. Osmanlı topraklarında yağma yapan sınır boylarındaki çeteleri destekledi, hatta yeni çeteler oluşturdu. Osmanlı tebaasından olan Sırpı göçe teşvik etti. Kalmaya devam edenleri de silahlandırdı. Böylece günümüzde *düşük yoğunluklu çatışma* olarak adlandırılan bir yöntemle dış politikasına uygun bir zemin oluşturmaya çalıştı.

Bu araştırmanın amacı, Berlin Antlaşması ile başlayan ve Balkan savaşlarıyla sonuçlanan 1878-1912 arası dönemin özelliğini yansıtmak ve böylece Osmanlı-Sırp sınır çatışmalarını sebep ve sonuçlarıyla aydınlatabilmektir. Ayrıca meselenin tarihî arka planı kadar, uluslararası boyutunu yansıtmak ve münferit vakalar gibi görülen veya çetelerin eylemleri olarak kayda geçen faaliyetlerin siyasete nasıl yön verebildiğini, büyük savaşlara nasıl temel oluşturabildiğini açıklayabilmektir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ilgili belgeler araştırmanın temel kaynakları olup, ayrıca hatıralar ve araştırma eserlerinden istifade edilmiştir.

1. Sırpın Sınır Çatışmalarına Yönelmeleri

1878 yılında bağımsızlığını elde eden Sırbistan'ın sahip olduğu toprakları yeterli bulmadığı açıktır. Daha geniş olan tarihî sınırlarına ulaşmak ve mevcut sınırları dışında kalan soydaşları ile bütünleşmek emelindeydi. Bunun için sınır boylarında mesele çıkarmak, çatışma ve gerginlik durumunu uluslararası ilişkilere yansıtmak, başta Rusya ve Avusturya olmak üzere büyük güçlerin desteğini almak suretiyle mevzi kazanmak gibi bir strateji izledi. Zaten 18 Haziran 1881 tarihinde Almanya, Avusturya ve Rusya arasında imza-

lanan ve Üç İmparatorlar Antlaşması olarak tarihe geçen gizli antlaşma⁸ ile söz konusu ülkelerin bölge üzerindeki ağırlığı artmıştı. Bu antlaşmadan on gün sonra Avusturya'nın Sırbistan ile imzaladığı gizli ittifak antlaşması ise, Sırbistan'ı cesaretlendiren ve Osmanlı Devleti ile çatışmaya iten en önemli faktör oldu. Bu gizli antlaşmanın yedinci maddesine göre; “Sırbistan -Yeni-pazar Sancağı hariç- güney sınırları istikametinde arazi kazanacak vaziyette olursa, Avusturya buna mani olmayacağı gibi, Sırbistan tarafında yer almalarını sağlamak için diğer devletler nezdinde teşebbüste bulunacaktır.”⁹ Anlaşıla-acağı üzere, Sırbistan'ı hem himaye eden, hem de yayılmacı politikasını teşvik eden bu antlaşma ile Osmanlı-Sırp sınır çatışmaları başlamış oldu. Aslında Sırpların Adriyatik Denizi'ne çıkma çabaları Avusturya'nın menfaatleri ile çelişmekteydi. Bunun için Üç İmparatorlar Antlaşması'nda “Avusturya münasip gördüğü anda Bosna Hersek'i ilhak edebilir” hükmüne yer verildi.¹⁰ Bu hakkı elinde tutan Avusturya, böylece kendi çelişmesini ortadan kaldırmış oluyordu. Sırbistan'ı desteklemesinin amacı ise; öncelikle Rusya'nın bu ülke üzerindeki etkisini kırmak, sonra Bulgaristan'ı nüfuzu altına alan Rusya'ya karşı bir denge oluşturmak ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde hareket kabiliyetini artırmaktı.

Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'la sınır olan vilayeti Kosova'ydı. Uzun yıllar süren çatışmalardan ve ortaya çıkan gerginlikten Kosova ve bilhassa sınır boylarında yer alan Gilan, Priştine, Mitroviçe, Yeni Pazar kaza ve köyleri doğrudan etkilendi. Yeni Pazar'ın özel statüsü dolayısıyla bu bölgede meydana gelen hadiseler fazla değildi, fakat siyasi gelişmelerin verdiği rahatsızlık daha fazlaydı. Avusturya'nın özel ilgisi, Sırbistan'ın ilk fırsatta ilhak çabası ve Osmanlı Devleti'nin Bosna Saray'a açılan bu kapıyı muhafaza etme arzusu Yeni Pazar üzerindeki tartışmaları artırıyordu. Hiç şüphesiz Sırbistan'ın yayılmacı politikası yalnız Osmanlı Devleti'ni değil, Yunanistan'ı ve bağımsızlık çabası içinde olan Bulgaristan'ı da rahatsız ediyordu. Zira Kosova'nın ele geçirilmesi Sırbistan'ın öncelikli amacı olmakla birlikte, nihai olarak Ege Denizi'ne açılmak istediği ve bunun için Selanik'i hedeflediği biliniyordu. Bulgaristan ise, -gerçekleşmemiş olsa da- Ayastefanos Antlaşması ile kendisine verilen İskeçe'den Ege Denizi'ne açıldığı için bu hakkın kendisine ait olduğunu düşünüyordu. Berlin Antlaşması ile Yenişehir'e (Larisa) sahip olan ve böylece Selanik'e yakınlaşan Yunanistan'ın düşüncesi de farklı değildi. Hatta Selanik vilayetinde yaşayan Rumların Bulgarlardan çok olması Yunanistan açısından daha kuvvetli bir gerekçe oluşturuyordu. Şu hususu da belirtmek gerekir ki, Sırpların başlattığı gerginlikten Osmanlı tebaası olan farklı etnik topluluklar da kaygı duymaktaydılar. Bilhassa Kosova'da yaşayan Arnavutlar gelecek endişesiyle teşkilatlanmışlar ve Sırlara karşı çete savaşlarına yönelmişlerdi.

⁸ Söz konusu antlaşmaya dair ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. I, Kısım: 1, 3. bs., TTK Yay., Ankara 1983, s. 26-28; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 3. bs., TTK Yay., Ankara 2003, s. 348-352.

⁹ Bayur, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁰ Bayur, *a.g.e.*, s. 27.

Sultan II. Abdülhamid ortaya çıkan çıkar çatışmalarından Osmanlı hâkimiyetini sürdürecektir bir denge oluşturmayı başarmıştı, ancak devlete yeni bir dinamizm kazandıracak şartlar oluşmadığı için kalıcı sonuçlar elde etmek mümkün olmuyordu. Nitekim 18 Eylül 1885 tarihinde Bulgarların Doğu Rumeli'yi işgal edebilmesi, Osmanlı'nın güçsüzlüğünü yansıtan ilginç bir örnektir. Dahası Bulgaristan'ın dengeleri değiştirmesinden endişe eden Avusturya'nın tepkisi ve Sırbistan'ın Bulgaristan'a savaş açması üzerine Bulgar kuvvetlerinin buradan çekilmesi bir fırsat olarak değerlendirilememiş,¹¹ Sırp-lara karşı galip gelen Bulgarlar akabinde Doğu Rumeli'yi ilhak etmişlerdir.¹² Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin caydırıcı bir güçten mahrum olması bölgedeki meseleleri daha karmaşık hâle getirmiş ve Sırp-ların sınır boylarında çatışma çıkarabilme kabiliyetini artırmıştır.

2. Çatışmaların Özelliği ve Uluslararası İlişkilere Yansımaları

Osmanlı-Sırp sınır çatışmalarının ilk örnekleri Sırbistan'ın henüz Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik olduğu yıllarda görüldü. O vakitler Niş sancağı Osmanlı sınırları içindeydi ve Sırp-lar genişleme ve ilerleme istikameti olarak Niş'i ele geçirmek istiyorlardı. Ahmed Lütfi Efendi Tarihinde; 1840'lı yıllarda Niş'te meydana gelen hadiseler geniş ölçüde yer verilerek, Sırbistan idaresinin bölgede yaşayan Sırp-ları tahrik ettiği, karışıklık çıkarmaya çalıştığı ve bu meyanda birçok hadisenin altından onların çıktığı belirtilmektedir.¹³ Belirli bir güce erişmelerinden sonra, bilhassa 1870'li yılların başından itibaren küçük ölçekli çatışmalar çıkarmak ve gerginlik oluşturmak suretiyle uluslararası dikkat çekmeye çalıştılar. Bir sonraki aşamaları ise, 1877'de Niş'i kuşatmaları oldu. Önce başarılı olamadılar, fakat Osmanlı-Rus savaşının ortaya çıkardığı şartlardan yararlanarak 1878'de Niş'i ele geçirdiler.

Aynı yıl imzalanan Berlin Antlaşması ile Sırp-lara hem bağımsızlık verildi, hem de Niş, Şehirköy ve Leskofça'nın Sırbistan'a ait olduğu kabul edildi. Bu bölgelerde yaşayan Müslümanların tamamı Sırp-lar tarafından gayrimenkullerine el konulduğu¹⁴ ve şiddette maruz kaldıkları için göç ettiler.¹⁵ Şu ayrıntıyı da belirtmek gerekir ki, Tuna Vilayeti'ne bağlı bulunan Niş sancağı 1876'da Sofya Valiliği'ne, 1877'de de yeni kurulan Kosova Vilayeti'ne bağlanmıştır. Dolayısıyla Sırp-lar, hedefledikleri Kosova'nın bir parçasını ele geçirmiş oluyorlardı.

¹¹ Osmanlı Hükümeti'nin başta Rusya ve Almanya olmak üzere düvel-i muazzamanın fikirlerini öğrenmek için diplomatik temaslarda bulunarak zaman kaybettiği anlaşılmaktadır. Bkz.: *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, Yıldız Sadâret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS), 184/2, 1 Muharrem 1303 (10 Ekim 1885); *BOA*, Y.A.HUS, 184/15, 4 Muharrem 1303 (13 Ekim 1885); *BOA*, Y.A.HUS, 184/53, 12 Muharrem 1303 (21 Ekim 1885); *BOA*, Y.A.HUS, 185/57, 11 Safer 1303 (19 Kasım 1885); *BOA*, Yıldız Esas Evrakına Ek Kâmil Paşa Evrakı (Y.EE.KP), 1/97, 4 Muharrem 1303; *BOA*, Y.EE.KP, 1/99, 4 Muharrem 1303 (13 Ekim 1885).

¹² Bayur, *a.g.e.*, s. 42-43, 47-48, 50-51; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, 4. bs., TTK Yay., Ankara 1995, s. 105-110.

¹³ Ahmed Lütfi Efendi, *a.g.e.*, s. 1102-1104, 1134-1135, 1170-1171.

¹⁴ *BOA*, Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişâre Odası, (HR.HMŞ.İŞO), 163/114, 21 Zilhicce 1297 (24 Kasım 1880); *BOA*, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y.PRK.EŞA), 2/9, 4 Rebiyülahir 1297 (16 Mart 1880).

¹⁵ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, Çev.: Bilge Umar, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1998, s. 94.

Kosova, nüfus çoğunluğu Müslüman olduğu ve coğrafi özellikleri itibariyle stratejik konumda bulunduğu için son derece önemliydi. Balkanların merkezi yerinde olup, en yüksek rakımlı tepelerine ve askerî açıdan güvenli hatlar oluşturan sıradağlara sahip olması, ayrıca Selanik'e ve Dubrovnik'e uzanan iki önemli ticaret yolunun Kosova'dan geçmesi, günümüz şartlarında bile değerini koruyan özellikleri arasındadır. Nitekim Kosova'ya hâkim olan güçlerin aynı zamanda Bosna'ya, Sırbistan'a ve Kuzey Arnavutluk'a stratejik yaklaşma istikametlerine sahip olacağı, hatta Makedonya, Ege Denizi ve Anadolu'ya uzanan bağlantıyı kontrol edebileceği değerlendirilmektedir.¹⁶

Kosova'nın stratejik konumu ve Sırp için manevi değer taşıyan özelliği dolayısıyla Osmanlı-Sırp sınır çatışmaları artarak devam etti. Öyle ki Osmanlı Hükûmeti'nin elindeki Sırp esirleri teslim etmesine,¹⁷ iki ülke telgraf hatlarının birleştirilmesine¹⁸ ve Sırbistan'ı içine alan Rumeli demiryollarının birbirleriyle bağlantılı olması¹⁹ projelerine kolaylık sağlamasına rağmen ilişkiler normalleşmedi. Aksine Sırp'ların Kosova üzerindeki mücadelesi daha yoğun oldu. İlk günden itibaren yeni sınırlarını tahkim etmeye çalıştılar ve giderek yığınak yaptılar.²⁰ Esasında Osmanlı devlet adamları Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları ile Sırp, Bulgar ve Yunanlılara âdeta bir hedef tayin edildiğini, dolayısıyla isyan ve çatışmalarla amaçlarına vasil olmaya çalıştıklarını biliyorlardı. Ayrıca Arnavutların kilit konumunda olduklarını düşünüyorlardı.²¹ Bunun için Saffet Paşa tarafından hazırlanan tezkirede; Arnavut unsurunun mevcudiyetinden, cesaret ve diyanete bağlılıklarından istifade edilmesi gerektiği, durumun vahamet kesbetmeden bölgede yapılacak ıslahatın faydalı olacağı belirtiliyordu.²² Yine benzer şekilde Manastır Valisi Ahmet Muhtar Paşa ile İşkodra Fırkası Kumandanı Derviş Paşa görüşlerini bildirdiler.²³

Arnavutların devlete bağlılıklarını artırmaya yönelik tedbirler kapsamında iktisadi ve sosyal hayatı geliştirecek çalışmalar yapıldı, imar faaliyetleri artırıldı. Niş göçmenleri için evler inşa edildi. Değişik kademelerde çok sayıda okul açıldı. Toplumda rehber ve önder konumda bulunan şahsiyetlerle diyalog sağlandı. Halkın meseleler hakkında bilgilendirilmesi ve isyancı fikirlere iştirak etmemesi için nasihat heyetleri gönderildi. Ayrıca Sultan II. Abdülhamid'in

¹⁶ Noel Malcolm, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, Çev.: Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul 1999, s. 30.

¹⁷ BOA, HR.HMŞ.İŞO, 163/93, 7 Safer 1297 (20 Ocak 1880).

¹⁸ BOA, İrade, Şura-yı Devlet, 44/2380, 19 Rebiyülevvel 1296 (13 Mart 1879).

¹⁹ BOA, Yıldız Sadâret Resmî Maruzat Evrakı (Y.A.RES), 12/11, 23 Şaban 1298 (21 Temmuz 1881).

²⁰ BOA, Sadâret Mektubî, Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM), 485/85, 13 Şaban 1297 (21 Temmuz 1880); BOA, Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM), 8/66, 28 Zilhicce 1302 (8 Ekim 1885).

²¹ BOA, Yıldız, Esas Evrakı (Y.EE), 43/218, 15 Ramazan 1296 (2 Eylül 1879).

²² BOA, Y.EE, 43/102, 15 Zilhicce 1296 (30 Kasım 1879); BOA, Y.EE, 43/74, 2 Cemaziyelevvel 1297; BOA, Y.EE, 44/134, 2 Cemaziyelevvel 1297 (12 Nisan 1880); BOA, Y.EE, 44/132, 28 Rebiyülahir 1297 (9 Nisan 1880).

²³ BOA, A.MKT.MHM, 485/90, 21 Şaban 1297 (29 Temmuz 1880); BOA, Y.A.RES, 9/24, 1 Safer 1298 (3 Ocak 1881).

muhafızları Arnavutlar arasından seçildi.²⁴ Bütün bu çabalardan muhakkak ki bir fayda hasıl oldu, ancak Gosina ve Plava kazalarının Karadağ'a bırakılması, Niş ve havalisinden binlerce göçmenin gelmesi, Sırların sınır çatışmalarını ve çete faaliyetlerini sürdürmesi sonucu, Arnavutlar arasında yayılan ayrılıkçı fikirler giderek güçlendi. En önemlisi, bağımsız veya özerk statüde bir Arnavut devletinin kurulması için birçok ülke tarafından destek verildi.²⁵ İşkodra'da bulunan bazı yabancılar ise, Arnavutların yabancı bir devletin himayesine girmeleri için faaliyet gösterdiler.²⁶ Bükreş'te Arnavutlar için okul açıldı.²⁷ Osmanlı Hükûmeti'nin sert tedbirlerden kaçınması ise, isyan eğiliminde olan grupları cesaretlendirdi ve Ocak 1881'de başlayan ayaklanma süratle büyüdü. Kosova'nın bazı bölgelerini ele geçiren isyancılar, kendi yönetimlerini kurduklarını ilan ettiler. Bunun üzerine Derviş Paşa komutasında harekete geçen Osmanlı kuvvetleri Nisan ayı ortalarında isyanı bastırdı ve devlet hâkimiyeti yeniden tesis edildi.²⁸

Kosova'da asayiş sağlanmıştı, fakat sınır boylarında Sırların yol açtığı meseleler devam ediyordu. Sınırlar, fizikî ve beşerî coğrafyanın şartları gerektiği gibi dikkate alınmadan çizildiği için güvenlik tedbirleri yeterli olmuyordu. İki tarafta birbirine yakın yerleşim yerleri vardı ve buralarda yaşayanlar arazinin özelliklerini çok iyi bildikleri gibi, çoğunlukla birbirlerini tanımaktaydılar, hatta akraba olanlar vardı. Bu durum kaçakçıların, çetelerin ve yabancı istihbarat birimlerinin fazlasıyla istifade edebildiği bir ortamdı. Nitekim Priştine ve Preşova'da kaçak silah bulundurdukları için yakalanan otuz kişinin Sırp asker ve subayları oldukları anlaşıldı.²⁹ Sınırı geçen Sırp eşkiyası köylerden hırsızlık yapmakta, cinayet işlemekte ve geri dönerek izlerini kaybettirmekteydi.³⁰ Sırp subaylarının denetiminde hareket eden çeteler ise, büyük çaplı soygun ve

²⁴ BOA, Y.A.RES, 5/67, 13 Cemaziyelahir 1297 (23 Mayıs 1880); BOA, Yıldız Perakende Umum Vilayetler ve Mutasarrıflıklar (Y.PRK.UM), 3/43, 2 Zilkade 1297 (6 Ekim 1880); BOA, İrade Meclis-i Mahsus, 67/3139, 21 Recep 1297 (29 Haziran 1880); BOA, A.MKT.MHM, 486/41, 26 Safer 1298 (28 Ocak 1881); BOA, Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT), 1543/82, 11 Muharrem 1306 (17 Eylül 1888); BOA, DH.MKT, 1579/14, 23 Rebiyülahir 1306 (27 Aralık 1888); BOA, DH.MKT, 1554/36, 9 Safer 1306 (15 Ekim 1888); BOA, DH.MKT, 27/50, 16 Şevval 1310 (3 Mayıs 1893); BOA, Babıâli Evrak Odası (BEO), 115/8590, 13 Cemaziyelevvel 1310 (3 Aralık 1892); BOA, BEO, 87/6452, 21 Rebiyülevvel 1310 (13 Ekim 1892); BOA, BEO, 137/10245, 22 Cemaziyelahir 1310 (11 Ocak 1893); BOA, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF.MKT), 92/89, 3 Rebiyülevvel 1304 (30 Kasım 1886); BOA, MF.MKT, 95/68, 16 Safer 1305 (3 Kasım 1887); BOA, MF.MKT, 126/100, 21 Recep 1308 (2 Mart 1891); BOA, MF.MKT, 153/83, 15 Rebiyülahir 1310 (6 Kasım 1892); BOA, MF.MKT, 153/144, 20 Rebiyülahir 1310 (11 Kasım 1892).

²⁵ BOA, A.MKT.MHM, 488/9, 19 Rebiyülahir 1303 (25 Ocak 1886).

²⁶ BOA, A.MKT.MHM, 496/57, 14 Recep 1305 (27 Mart 1888).

²⁷ BOA, BEO, 68/5045, 19 Safer 1310 (12 Eylül 1892); BOA, BEO, 77/5767, 5 Rebiyülevvel 1310 (27 Eylül 1892).

²⁸ BOA, Y.EE, 101/51, 14 Zilhicce 1297 (17 Kasım 1880); BOA, Y.PRK.EŞA, 2/37, 29 Zilhicce 1297 (2 Aralık 1880); BOA, Y.EE, 101/79, 4 Muharrem 1298 (7 Aralık 1880); BOA, İrade, Dosya Usulü İradeler Tasnifi, 144/3, 18 Cemaziyelevvel 1298 (18 Nisan 1881).

²⁹ BOA, Y.PRK.UM, 6/47, 12 Rebiyülevvel 1301 (11 Ocak 1884).

³⁰ BOA, Cevdet Askeriye, 430/17861, 29 Zilhicce 1300 (31 Ekim 1883); BOA, Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK), 61/94, 9 Zilkade 1307 (27 Haziran 1890); BOA, DH.MKT, 1840/108, 2 Zilkade 1308 (9 Haziran 1891); BOA, DH.MKT, 1848/33, 1 Zilhicce 1308 (8 Temmuz 1891); BOA, DH.MKT, 486/20, 14 Muharrem 1320 (23 Nisan 1902); BOA, DH.MKT, 2206/19, 12 Muharrem 1317 (23 Mayıs 1899); BOA, DH.MKT, 897/55, 28 Recep 1322 (8 Ekim 1904).

katliam yapıyorlar, hayvanları bile öldürüyorlardı.³¹ Hristiyanları da kendileri ile işbirliği yapmaya zorluyorlar ve bunun için sınıra yakın köylerden adam kaçırdıkları.³² Sırp görevlilerin müsamahakâr tutumlarından dolayı kaçakçılar bile çatışmaya girmekten korkmuyorlardı.³³ Türklere karşı nefretle yetiştirilen ve bütün Müslümanları da Türk olarak gören Sırp, kendi sınırları içinden karşı tarafa ateş ederek tarlasında çalışan insanları vurabiliyorlardı.³⁴

Sıradan adli konular gibi görülen birçok vakanın Sırp resmî görevlileri tarafından tertiplendiği veya gayiresmî olarak desteklendiği biliniyordu. Nitekim bazı çetelerin Sırp subaylarının denetiminde oldukları, onlar tarafından eğitildikleri, silahlandırıldıkları, ikmal ve istihbarat sağlanarak eyleme sevk edildikleri tespit edildi.³⁵ Hatta bazı sınır karakollarında görev yapan askerler çetelerle ortak hareket ederek, gasp ve soygun yapıyorlardı.³⁶ Yenipazar, Priştine ve Gilan sınır bölgelerinde çıkan orman yangınlarının da yine desteklenen çeteler veya doğrudan -pandor adıyla anılan- Sırp korucular tarafından çıkartıldığı anlaşıldı.³⁷

Sırbistan'ın gelecek tasarımına uygun olarak yürüttüğü faaliyetler arasında Osmanlı tebaasından olup, sınır bölgelerinde yaşayan Sırp lar önemli yer tutuyordu. Bir taraftan Sırp lılık bilincini geliştirmeye yönelik propaganda yapılırken,³⁸ diğer taraftan işbirliğine uygun görülenler silahlandırılmakta ve suça teşvik edilmekteydi.³⁹ Nitekim güvenlik güçlerinin aldığı tedbirler, yaptığı uyarı ve aramalar neticesinde dağıtılan silahların önemli bir kısmının toplanması üzerine, bazı köylerde dağıtılan silahların Sırbistan'a geri götürüldüğü anlaşıldı.⁴⁰ Diğer taraftan arazi sahibi olmayan, geçimlerini ortakçılık veya hizmetkârlıkla sağlayan, vergilerini ve askerlik bedellerini ödemekte zorlanan fakir Sırp ların, Sırbistan'a göç etmeleri sağlandı. Göç edenler Niş bölgesinde Müslümanlardan kalan yerlere iskân edilerek, beş yıl süreyle vergiden muaf tutuldu.⁴¹ Ayrıca gazete yayınlarıyla Osmanlı toprakları üzerinde genişleyecek

³¹ BOA, İrade Hususi, (İ.HUS), 89/1319, 6 Rebiyülahir 1319 (23 Temmuz 1901); BOA, DH.MKT, 401/75, 2 Safer 1313 (25 Temmuz 1895).

³² BOA, BEO, 2621/196535, 10 Cemaziyevvel 1323 (13 Temmuz 1905).

³³ BOA, Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı (TFR.I.KV), 168/16733, 5 Cemaziyelahir 1325 (16 Temmuz 1907); BOA, DH.MKT, 1251/54, 29 Rebiyülevvel 1326 (1 Mayıs 1908).

³⁴ BOA, DH.MKT, 1372/12, 19 Muharrem 1304 (18 Ekim 1886).

³⁵ BOA, BEO, 994/74515, 17 Rebiyülevvel 1315 (16 Ağustos 1897); BOA, Y.A.HUS, 483/68, 15 Zilkade 1322 (21 Ocak 1905); BOA, Y.PRK.ASK, 200/76, 24 Cemaziyevvel 1321 (18 Ağustos 1903).

³⁶ BOA, DH.MKT, 1790/39, 26 Rebiyülahir 1308 (9 Aralık 1890).

³⁷ BOA, Y.PRK.ASK, 64/57, 1 Safer 1308 (16 Eylül 1890); BOA, BEO, 811/60795, 7 Safer 1314 (18 Temmuz 1896); BOA, DH.MKT, 493/12, 22 Muharrem 1320 (1 Mayıs 1902).

³⁸ BOA, TFR.I.KV, 90/8998, 16 Rebiyülevvel 1323 (21 Mayıs 1905).

³⁹ BOA, BEO, 429/32150, 29 Zilhicce 1311 (3 Temmuz 1894); BOA, BEO, 1689/126611, 27 Rebiyülevvel 1319 (14 Temmuz 1901); BOA, DH.MKT, 2513/25, 7 Rebiyülahir 1319 (24 Temmuz 1901); BOA, BEO, 2026/151922, 24 Zilhicce 1320 (24 Mart 1903); BOA, BEO, 2014/151046, 6 Zilhicce 1320 (6 Mart 1903); BOA, BEO, 2725/204340, 22 Şevval 1323 (20 Aralık 1905); BOA, DH.MKT, 1191/74, 12 Recep 1325 (21 Ağustos 1907); BOA, BEO, 3976/298197, 24 Zilhicce 1329 (16 Aralık 1911); BOA, BEO, 916/68663, 7 Şevval 1314 (11 Mart 1897); BOA, BEO, 3923/294174, 6 Şaban 1329 (2 Ağustos 1911).

⁴⁰ BOA, Dâhiliye Nezareti Muhaberati Umumiye İdaresi, 116/34, 20 Recep 1328 (28 Temmuz 1910).

⁴¹ BOA, DH.MKT, 1598/118, 25 Cemaziyelahir 1306 (26 Şubat 1889); BOA, DH.MKT, 1647/95, 16 Zilhicce 1306 (13 Ağustos 1889); BOA, DH.MKT, 1639/1, 18 Zilkade 1306 (16 Temmuz 1889); BOA, DH.MKT, 1634/34, 4 Zilkade 1306 (2 Temmuz 1889).

bir Sırbistan ülküsü yerleştirilmeye çalışıldı.⁴² Böylece Sırbistan'la Osmanlı tebaası olan Sırp'lar arasındaki bağlar kuvvetlendirildi ve II. Meşrutiyet'in ilanından sonra bazı Sırp cemiyetleri özel günlerde Sırp bayrağı asmaya başladılar. Kosova'nın Taşlıca Sancağı'nda faaliyet gösteren Sırp-Osmanlı Kulübü'nün bu uygulaması dikkat çekici hâle geldiği için Sırp ve Karadağ gibi yabancı bayrakların asılması padişah fermanıyla yasaklandı.⁴³

Osmanlı-Sırp ilişkilerini gerginleştiren ve uluslararası ilişkilere yansıyan asıl mesele, sınırda görev yapan askerî kuvvetlerin zaman zaman baskın ve pusularla karşılaşmaları, çatışmaya girmeleri ve sonu gelmez can kayıplarının ortaya çıkmasıydı. Mesela 23 Ağustos 1887 tarihli Dâhiliye Nezareti'ne ait belgede; Priştine'den sınırdaki Esvirçe Karakolu'na giden Osmanlı askerlerinin pusuya düşürüldüğü, iki erin şehit olduğu belirtilerek, bu gibi vukuatın sıkça yaşandığı ifade edilmektedir.⁴⁴ Yine Sırp'ların sınırı geçerek pusu kurmalarına, karakollara baskın yapmalarına, açık şekilde çatışmaya girmelerine ve her seferinde birkaç askerî şehit etmelerine dair çok sayıda belge bulunmaktadır.⁴⁵ Hiç şüphesiz çatışmalar sonucu ölen Sırp askerlerinin, pandor veya eşkıyanın sayısı da az değildi. Hatta çete mensuplarının birçoğu imha edildi.⁴⁶ Osmanlı askerleri bazen eşkıya takibi için Sırp sınırını da aşmaktaydı. Esasında çetelere kimlerin komuta ettiği, nerelerde buldukları ana hatlarıyla biliniyordu. Bu hususta Belgrad Sefareti'nin hazırladığı bir rapor ve harita vardı.⁴⁷ Diğer taraftan Sırp'lara karşı silahlanmış bulunan Arnavut çetelerinin Sırp karakollarına yönelik baskınları veya devriye gezen askerlere saldırıları oluyordu. Bazen intikam maksadıyla Sırp köylerine baskın düzenleyerek öldürme ve yağma eylemlerini de gerçekleştiriyorlardı.⁴⁸

⁴² BOA, DH.MKT, 1590/30, 1 Cemaziyelahir 1306 (2 Şubat 1889); BOA, Y.A.HUS, 317/21, 19 Recep 1312 (16 Ocak 1895); BOA, BEO, 3122/234117, 3 Recep 1325 (12 Ağustos 1907).

⁴³ BOA, DH.MKT, 2749/96, 3 Safer 1327 (24 Şubat 1909).

⁴⁴ BOA, DH.MKT, 1441/69, 3 Zilhicce 1304 (23 Ağustos 1887).

⁴⁵ BOA, DH.MKT, 1463/82, 29 Safer 1305 (16 Kasım 1887); BOA, Y.PRK.ASK, 63/112, 11 Muharrem 1308 (27 Ağustos 1890); BOA, DH.MKT, 1948/78, 15 Şevval 1309 (13 Mayıs 1892); BOA, DH.MKT, 1956/13, 5 Zilkade 1309 (1 Haziran 1892); BOA, BEO, 423/31693, 19 Zilhicce 1311 (23 Haziran 1894); BOA, BEO, 546/40899, 8 Recep 1312 (5 Ocak 1895); BOA, BEO, 525/39351, 3 Cemaziyelahir 1312 (2 Aralık 1894); BOA, İ.HUS, 32/1312, 1 Cemaziyelahir 1312 (30 Kasım 1894); BOA, DH.MKT, 433/6, 4 Rebiyülahir 1313 (24 Eylül 1895); BOA, Y.A.HUS, 397/57, 9 Safer 1317 (19 Haziran 1899); BOA, Y.PRK.ASK, 176/33, 9 Recep 1319 (22 Ekim 1901); BOA, Y.PRK.UM, 39/104, 20 Rebiyülahir 1315 (18 Eylül 1897); BOA, Y.PRK.ASK, 128/121, 7 Safer 1315 (8 Temmuz 1897); BOA, Y.PRK.ASK, 152/15, 4 Safer 1317 (14 Haziran 1899); BOA, DH.MKT, 2211/63, 6 Safer 1317 (16 Haziran 1899); BOA, BEO, 988/74060, 3 Rebiyülevvel 1315 (2 Ağustos 1897); BOA, BEO, 1236/92643, 19 Recep 1316 (3 Aralık 1898); BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV), 180/128, 22 Rebiyülevvel 1316 (10 Ağustos 1898); BOA, Y.MTV, 238/80, 14 Şevval 1320 (14 Ocak 1903); BOA, TFR.I.KV, 50/4957, 17 Zilkade 1321 (4 Şubat 1904); BOA, TFR.I.KV, 225/22426, 16 Recep 1327 (3 Ağustos 1909); BOA, Y.A.HUS, 464/85, 29 Şevval 1321 (18 Ocak 1904); BOA, BEO, 3612/270849, 19 Recep 1327 (6 Ağustos 1909).

⁴⁶ BOA, Y.PRK.ASK, 205/45, 13 Recep 1321 (5 Ekim 1903); BOA, BEO, 2170/162712, 25 Cemaziyelahir 1321 (18 Eylül 1903); BOA, TFR.I.KV, 96/9554, 8 Cemaziyellevvel 1323 (11 Temmuz 1905); BOA, BEO, 3104/232752, 8 Cemaziyelahir 1325 (19 Temmuz 1907); BOA, Y.A.HUS, 474/33, 6 Rebiyülahir 1322 (20 Haziran 1904).

⁴⁷ BOA, Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı, 6/564, 10 Zilkade 1322 (16 Ocak 1905).

⁴⁸ BOA, HR.HMŞ.İŞO, 178/7, 26 Safer 1310 (19 Eylül 1892); BOA, DH.MKT, 1427/91, 7 Şevval 1304 (29 Haziran 1887); BOA, Y.PRK.ASK, 170/46, 25 Safer 1319 (13 Haziran 1901); BOA, DH.M-

Osmanlı Devleti askerî üstünlüğüne ve taarruz gücüne rağmen, genellikle savunmada kalmayı tercih ediyor ve diplomatik kanalları açık tutuyordu. Ayrıca sınır güvenliğini tesis etmeye, hukuka uygun tedbirler almaya⁴⁹ ve iki ülke arasında siyasi ve iktisadi ilişkileri geliştirmeye,⁵⁰ ortak komisyonlar oluşturmak suretiyle⁵¹ meseleleri halletmeye çalışıyordu. Sırbistan ise, Osmanlı Devleti aleyhinde olabilecek hiçbir faaliyetten imtina etmiyordu. Osmanlı kuvvetlerinin eşkiya takibini saldırı olarak değerlendiriyor,⁵² sınırların ihtilafı kısımlarında tek taraflı olarak hak iddia ediyor, Sırp çeteleri ile işbirliği yapmasına rağmen, Arnavut çetelerin eylemlerini yabancı ülkelerinin elçiliklerine ve basınına intikal ettiriyordu. Hatta gerçek dışı haber ve bilgilerle uluslararası ilişkileri etkilemeye çalışıyordu.⁵³ Bunun üzerine yalan haberlerin tekzip edilmesine ve doğru haberlerin iletilmesine çalışılarak, önemli olaylara dikkat çekildi. Mesela Kumanova'ya bağlı Tabanofça Köyü'nde imha edilen Sırp eşkiyasının içinde biri yüzbaşı, diğeri teğmen iki Sırp subayının olduğu tespit edilince, bunlara ait şapka, apolet ve kimlikler haber ajanslarına, konsoloslara ve etkili konumda bulunan yabancılara gösterildi.⁵⁴

Belirtmek gerekir ki, sınır ihtilaflarının her iki taraf için geçerli sebepleri vardı. Zira Berlin Antlaşması'na göre yeniden çizilen ve akabinde haritaları çıkarılan⁵⁵ sınırların bazı kısımları coğrafi şartlar dolayısıyla tam olarak tespit ve tayin edilemediği için anlaşmazlık söz konusuydu. Bu sebeple zaman zaman arazi üzerinde çalışan ortak komisyonlar her yerde uzlaşma sağlayamıyordu.⁵⁶ Bundan dolayı Osmanlı Hükümeti, meselenin devam ettiği Aralık 1904'de Sırbistan'ın ihtilafı bölgelerde nirengi noktaları tespit etmesine ve sınır işaretleri koymasına müsaade etmedi.⁵⁷ Bununla birlikte sınır emniyetini temin etmek ve çatışmalara son verebilmek için ilk yıllardan itibaren ortak komisyon kurulmasını ve ortak kararlar alınmasını sağladı,⁵⁸ ancak

KT, 2496/14, 22 Safer 1319 (10 Haziran 1901); BOA, DH.MKT, 512/27, 17 Safer 1320 (26 Mayıs 1902).

⁴⁹ BOA, DH.MKT, 1714/19, 12 Şaban 1307 (3 Nisan 1890); BOA, DH.MKT, 1903/61, 18 Cemaziyelevvel 1309 (20 Aralık 1891); BOA, HR.HMŞ.İŞO, 175/14, 12 Safer 1308 (27 Eylül 1890).

⁵⁰ BOA, Y.A.HUS, 461/59, 22 Şaban 1321 (13 Kasım 1903); BOA, BEO, 822/61625, 28 Safer 1314 (8 Ağustos 1896); BOA, İrade Hariciye Evrakı, 338/21937, 25 Recep 1309 (24 Şubat 1892); BOA, Y.EE, 73/21, 24 Ramazan 1313 (9 Mart 1896); BOA, DH.MKT, 1883/63, 24 Rebiyülevvel 1309 (28 Ekim 1891).

⁵¹ BOA, BEO, 1253/93968, 27 Şaban 1316 (10 Ocak 1899); BOA, BEO, 3709/278145, 16 Safer 1328 (27 Şubat 1910); BOA, Meclisi Vükelâ, 150/40, 24 Rebiyülevvel 1329 (25 Mart 1911).

⁵² BOA, BEO, 2056/154164, 2 Safer 1321 (30 Nisan 1903).

⁵³ BOA, Y.MTV, 22/136, 28 Zilkade 1303 (28 Ağustos 1886); BOA, BEO, 1326/99403, 9 Safer 1317 (19 Haziran 1899); BOA, Y.A.HUS, 426/118, 27 Zilhicce 1319 (6 Nisan 1902); BOA, Y.PRK.UM, 46/88, 6 Safer 1317 (16 Haziran 1899); BOA, Y.PRK.UM, 46/95, 7 Safer 1317 (17 Haziran 1899); BOA, DH.MKT, 346/43, 24 Şaban 1312 (20 Şubat 1895).

⁵⁴ BOA, BEO, 2556/191631, 15 Safer 1323 (21 Nisan 1905).

⁵⁵ BOA, Haritalar, 177, 1 Ramazan 1296 (19 Ağustos 1979).

⁵⁶ BOA, Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlık Evrakı, 4/331, 15 Rebiyülevvel 1321 (11 Haziran 1903); BOA, BEO, 2104/157783, 5 Rebiyülahir 1321 (1 Temmuz 1903); BOA, TFR.I.KV, 230/22989, 4 Cemaziyelevvel 1322 (17 Temmuz 1904).

⁵⁷ BOA, BEO, 2465/184830, 11 Şevval 1322 (19 Aralık 1904).

⁵⁸ BOA, DH.MKT, 1470/50, 3 Rebiyülahir 1305 (19 Aralık 1887); BOA, DH.MKT, 2256/52, 7 Cemaziyelahir 1317 (13 Ekim 1899); BOA, DH.MKT, 2266/95, 3 Recep 1317 (7 Kasım 1899).

Sırp tarafı üzerine düşen sorumluluğu tam olarak yerine getirmedi. Nitekim 31 Ağustos 1895 tarihli Dâhiliye Nezareti'ne ait belgede; sınırları ihlal eden, cinayet, hırsızlık ve kaçakçılık gibi suçları işleyen birçok kişinin yakalanarak cezalandırıldıkları belirtilerek, Sırp'ların aynı şekilde hareket etmediklerinden şikâyet edilmektedir.⁵⁹ Yine sınırlarda bulunan askerî kule ve pusuların kaldırılmasına dair alınan karara Sırbistan'ın uymadığı resmî kayıtlarda yer almaktadır.⁶⁰

Esasında sınırın Sırp tarafında yapılan hazırlıkların takip edilmesi ve istihbarata dayalı bilgilerin değerlendirilmesi ile çatışmaların devam edeceği anlaşıyordu. Mesela, 1886 yılının Ekim ayında yol yapma bahanesiyle sınıra askerî yığınak yapıldığı tespit edildi.⁶¹ Aynı yıl Sırp kralının Balkan hükümetleri arasında bir uzlaşma sağlamaya çalıştığı ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti aleyhinde Sırp, Bulgar, Roman ve Yunan ittifakını teşvik ettiği,⁶² akabinde Sırbistan'ın yanı sıra Romanya ve Bulgaristan'da da askerî hareketliliğin olduğu öğrenildi.⁶³ Bölgedeki siyasi ve askerî gelişmeleri yakından izleyen ve yön vermeye çalışan Rusya'nın da Yunan, Sırp ve Karadağlılar arasında bir anlaşma yapılması için çaba sarf ettiği biliniyordu.⁶⁴ Dolayısıyla Osmanlı-Sırp sınır çatışmalarının devam etmesi bölge üzerindeki uluslararası ilgiyi artırmakta, diğer devletlere müdahil olma fırsatı vererek Osmanlı Devleti'nin hareket alanını daraltmaktaydı.

Bu durum 1893 yılında Bulgarlar tarafından kurulan Makedonya Komitesi'nin faaliyetleri ile daha belirgin hâle geldi. Sofya'da teşekkül eden ve hazırlanan nizamnamenin akabinde birkaç yıl içinde Selanik, Manastır ve Kosova'nın yanı sıra Sırbistan, Romanya ve Yunanistan'da şubeler oluşturan, Ağustos 1902 itibarıyla şube sayısı 134'e ulaşan komite,⁶⁵ zamanla bütün dengeleri değiştirmeyi başardı. Zira Sırbistan'ın Kosova üzerinde yoğunlaşması ve Selanik sahillerine ulaşmayı hedeflemesi, Yunanlıların da benzer amaçlara sahip olması Bulgarları kaygılandırıyordu. Bunun için Osmanlı idari yapısında kullanılmayan Makedonya adını öne geçirerek, mücadelelerine yeni bir boyut kazandırdıkları gibi, Yunan ve Sırp adının Selanik, Manastır ve Kosova'yı içine alan bölgeyle özdeşleştirilmesini de önlemiş oldular. Duruma göre yasal veya yasadışı olarak gerçekleştirdikleri faaliyetlerle sürekli olarak gündemde kal-

⁵⁹ BOA, DH.MKT, 421/9, 10 Rebiyülevvel 1313 (31 Ağustos 1895).

⁶⁰ BOA, BEO, 994/74482, 17 Rebiyülevvel 1315 (16 Ağustos 1897).

⁶¹ BOA, DH.MKT, 1373/35, 21 Muharrem 1304 (20 Ekim 1886); BOA, İrade Dâhiliye, 1051/82508, 5 Muharrem 1305 (23 Eylül 1887).

⁶² BOA, İrade Eyalet-i Mümtaze Evrakı, 12/654, 15 Rebiyülahir 1304 (11 Ocak 1887).

⁶³ BOA, Y.A.HUS, 199/20, 6 Cemaziyelevvel 1304 (31 Ocak 1887); BOA, DH.MKT, 1450/73, 6 Muharrem 1305 (24 Eylül 1887).

⁶⁴ BOA, Yıldız Perakende Hariciye Evrakı, 14/16, 12 Cemaziyelahir 1308 (23 Ocak 1891).

⁶⁵ BOA, Yıldız Müfettişlik ve Komiserlikler Evrakı, 5/114, 29 Zilhicce 1310 (14 Temmuz 1893); BOA, Y.A.HUS, 319/28, 12 Şaban 1312 (8 Şubat 1895); BOA, Y.PRK.TKM, 34/6, 17 Recep 1312 (14 Ocak 1895); BOA, Y.A.HUS, 325/39, 25 Şevval 1312 (21 Nisan 1895); BOA, Sadâret Eyalet-i Mümtaze Evrakı (A.MTZ), 34/38, 11 Muharrem 1314 (22 Haziran 1896); BOA, A.MTZ, 40/49, 20 Recep 1314 (25 Aralık 1896); BOA, A.MTZ, 48/5, 2 Rebiyülahir 1315 (31 Ağustos 1897); BOA, A.MTZ, 64/12, 28 Cemaziyelevvel 1317 (4 Ekim 1899); BOA, DH.MKT, 557/42, 5 Cemaziyelevvel 1320 (10 Ağustos 1902).

dılar⁶⁶ ve Osmanlı Devleti'nin baş ağrısı olan *Şark meselesi*, *Ermeni meselesi* gibi, *Makedonya meselesi* kavramını yerleştirmeyi başardılar. Akabinde çete hareketlerine başladılar ve isyanlar çıkartarak⁶⁷ Avrupa devletlerinin mesele-ye müdahil olmalarını sağladılar.⁶⁸ Rusya ile Avusturya-Macaristan'ın âdeta doğrudan taraf hâline gelmeleri üzerine Rumeli Umumi Müfettişliği kurularak söz konusu üç vilayette reform yapılması kabul edildi.

1902 yılında Rumeli Umumi Müfettişi olarak atanan Hüseyin Hilmi Paşa'nın 1904'te yaptırdığı istatistiğe göre; Selanik, Manastır ve Kosova'da nüfusun yarısından fazlasını Müslümanlar oluşturuyordu. Müslümanların çoğunluğunu da Türkler teşkil ediyordu. Bulgar, Rum, Sırp, Ulah ve diğer gayrimüslimler içinde Bulgar nüfusu fazlaydı. Hiç şüphesiz Makedonya meselesinin hızla büyümesinde nüfus faktörü etkili oldu. 2.911.700 kişi olan toplam nüfusun 1.508.507'si Müslüman, 896.497'si Bulgar, 307.000'i Rum, 100.717'si Sırp ve 99.000'i Ulahlardı.⁶⁹ Meselenin doğrudan tarafı olmayan ve bu istatistik dışında tutulan Yahudilerin mevcudu ise, 1906-1907 sayımına göre; 59.522 kişiydi.⁷⁰

Sırpların sınır boylarında oluşturduğu gerginlik, düşük yoğunlukta sürdürdüğü çatışmalar ve bunun bir sonucu olarak Kosova'da yaşayan Arnavutların tepkisi ve bu vakaların uluslararası ilişkilere yansımaları, Osmanlı Hükûmeti'ni çok büyük ölçüde uğraştırdı. Ortaya çıkan meseleler kalıcı olarak halledilemediği için kapsamının daraltılmasına ve dengelerin gözetilerek sürecin denetim altında tutulmasına çalışıldı. Ayrıca farklı etnik kökenlere sahip Müslümanların devlete bağlılıkları kuvvetlendirildi. Avlonyalı Ekrem Bey'in Jön Türk karşıtı olan bir kısım Arnavut milliyetçilerinin Sultan II. Abdülhamid'i tercih ettiklerine dair verdiği bilgi⁷¹ bu meyanda önemlidir. Makedonya meselesi ise, denetim altına alınamayan ve birbirinden çok farklı siyasi grupların iç içe geçtiği, yerine göre Sultan'a karşı birleştiği bir kangrene dönüştü. Balkan Harbi de böylece ortaya çıktı.

Sonuç

1878 Berlin Antlaşması'nın ortaya çıkardığı yeni süreç, Osmanlı Devleti'nin yönetmekte zorlandığı bunalımlı ve çatışmalı bir ortam oluşturdu. Bu antlaşma ile Niş, Şehirköy ve Leskofça'yı topraklarına dâhil ederek bağımsız

⁶⁶ BOA, Y.A.HUS, 323/1, 1 Şevval 1312 (28 Mart 1895); BOA, A.MTZ, 34/18, 6 Muharrem 1314 (17 Haziran 1896); BOA, A.MTZ, 31/76, 29 Cemaziyelevvel 1313 (17 Kasım 1895); BOA, A.MTZ, 177/40, 11 Muharrem 1313 (4 Temmuz 1895). Makedonya komiteleri ve çeteleri için ayrıca bkz.: Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. 1, 2. bs., Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1988, s. 509-534.

⁶⁷ BOA, A.MTZ, 177/65, 20 Muharrem 1313 (13 Temmuz 1895); BOA, A.MTZ, 63/50, 9 Cemaziyelevvel 1317 (15 Eylül 1899); BOA, Y.PRK.TKM, 47/11, 12 Cemaziyelevvel 1321 (6 Ağustos 1903).

⁶⁸ BOA, Y.PRK.TKM, 35/53, 9 Safer 1313 (1 Ağustos 1895); BOA, Y.PRK.EŞA, 22/20, 27 Muharrem 1313 (20 Temmuz 1895); BOA, Y.A.HUS, 337/142, 28 Rebiyülahir 1313 (18 Ekim 1895); BOA, A.MTZ, 84/39, 5 Şaban 1320 (7 Kasım 1902).

⁶⁹ Bayur, *a.g.e.*, s. 164.

⁷⁰ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Çev.: Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003, s. 204-205, 326-327.

⁷¹ Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, Çev.: Atilla Dirim, İletişim Yay., İstanbul 2006, s. 229.

olan Sırbistan, bu durumdan azami ölçüde istifade etti. Yeni bir hedef olarak Kosova'yı ele geçirmek, sonra Selanik üzerinden Ege Denizi'ne ulaşmak istiyordu. Bunun için sürekli hâle getirdiği sınır çatışmaları ile büyük devletlerin dikkatini ve ilgisini çekmeyi başardı. Sınırlarında görevlendirdiği asker ve korucuların yanı sıra, işbirliği yaptığı veya gayriresmî olarak bizzat kurduğu çeteler vasıtasıyla birçok kanlı eylemi gerçekleştirdi. Çeteler veya çete görünümüne Sırp askerlerinin sınırları ihlal ederek Müslüman köylerine yaptıkları baskınlar, yağma, soygun ve katliamlar Kosova halkını tedbir almaya, kendi çetelerini kurmaya mecbur bıraktı. Zira Osmanlı kuvvetlerinin çok sayıda Sırp çetesini imha etmesine rağmen, devlet desteği olduğu için yeni çeteler kurulmaktaydı.

Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı sürdürdüğü mücadele ve yayılmacı politikası Avusturya ve Rusya tarafından destekleniyordu. Başta İngiltere olmak üzere diğer büyük ülkeler ise, Sırp şiddetinin bölgede meydana getirdiği tepkilerden ve bu meyanda ayrılıkçı Arnavut gruplarının ortaya çıkmasından rahatsız değillerdi. Nitekim Sırp'ların Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele yöntemi olarak kullandığı çetecilik, bir model olarak Balkan Yarımadası'nda yaygınlaştı ve ihtilalci hareketlerin askerî gücü hâline geldi.

Öte yandan Sırbistan'la aynı topraklara göz diken Bulgaristan; çetelere yön veren, imkân ve ortam sağlayan, stratejik planlama yapan komiteler kurmak suretiyle, çete eylemlerine ivme kazandırdı. Bu yöntemle Selanik, Manastır ve Kosova'yı içine alan bölgenin Makedonya olarak anılmasını sağladı ve bu vilayetlerdeki Bulgar nüfusunu, Bulgar nüfuzuna dönüştürmeyi başardı. Bu durum Selanik üzerinde iddialı olan Yunanistan'ı harekete geçirdi.

Anlaşılacağı üzere, Osmanlı-Sırp sınırlarında başlayan ve münferit vakalar gibi görülen veya eşkiyanın sıradan eylemleri olarak kayda geçen hareketlerin gerisinde resmî güçler olduğu için giderek bütün bölgeye yayıldı. Böylece hükümetlere yön veren, uluslararası ilişkileri etkileyen, büyük savaşlara temel oluşturan çetecilik vakası Balkan tarihinin en önemli konusu oldu.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul:

BOA, Sadâret Mektubî, Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM), 485/85, 485/90, 488/9, 496/57, 486/41; *BOA*, Sadâret Eyalet-i Mümtaze Evrakı (A.MTZ), 34/38, 40/49, 48/5, 64/12, 34/18, 31/76, 177/40, 177/65, 63/50, 84/39; *BOA*, Babıâli Evrak Odası (BEO), 115/8590, 87/6452, 137/10245, 68/5045, 77/5767, 2621/196535, 994/74515, 2026/151922, 2014/151046, 2725/204340, 811/60795, 429/32150, 1689/126611, 3976/298197, 916/68663, 3923/294174, 423/31693, 546/40899, 525/39351, 3122/234117, 988/74060, 1236/92643, 2170/162712, 3104/232752, 3612/270849, 822/61625, 1253/93968, 3709/278145, 2056/154164, 1326/99403, 2556/191631, 2104/157783, 2465/184830, 994/74482. *BOA*, Cevdet Askeriye, 430/17861, 29 Zilhicce 1300; *BOA*, Dâhiliye Nezareti

Mektubî Kalemi (DH.MKT), 1543/82, 1579/14, 1554/36, 27/50, 1840/108, 1848/33, 486/20, 2206/19, 897/55, 401/75, 1251/54, 1372/12, 1790/39, 493/12, 2513/25, 1191/74, 1598/118, 1647/95, 1639/1, 1634/34, 1590/30, 2749/96, 1441/69, 1463/82, 1948/78, 1956/13, 433/6, 2211/63, 1427/91, 2496/14, 512/27, 1714/19, 1903/61, 1883/63, 346/43, 1470/50, 2256/52, 2266/95, 421/9, 1373/35, 557/42, 1450/73; BOA, Dâhiliye Nezareti Muhaberatu Umumiye İdaresi, 116/34; BOA, Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişâre Odası (HR.HMŞ.İŞO), 163/114, 163/93, 178/7, 175/14; BOA, Haritalar, 177; BOA, İrade Dâhiliye, 1051/82508; BOA, İrade, Dosya Usulü İradeler Tasnifi, 144/3; BOA, İrade Hariciye Evrakı, 338/21937.

BOA, İrade Hususi (İ.HUS), 89/1319, 32/1312; BOA, İrade, Şura-yı Devlet, 44/2380; BOA, İrade Meclis-i Mahsus, 67/3139; BOA, İrade Eyalet-i Mümtaze Evrakı, 12/654; BOA, Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF.MKT), 92/89, 95/68, 126/100, 153/83, 153/144; BOA, Meclisi Vükelâ, 150/40; BOA, Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlık Evrakı, 4/331; BOA, Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı (TFR.I.KV), 168/16733, 50/4957, 225/22426, 90/8998, 96/9554, 230/22989; BOA, Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı, 6/564.

BOA, Yıldız Sadâret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS), 184/2, 184/15, 185/57, 317/21, 464/85, 483/68, 397/57, 474/33, 461/59, 426/118, 199/20, 319/28, 325/39, 323/1, 337/142; BOA, Yıldız Sadâret Resmî Maruzat Evrakı (Y.A.RES), 12/11, 9/24, 5/67; BOA, Yıldız, Esas Evrakı (Y.EE), 43/218, 43/102, 43/74, 44/134, 44/132, 101/51, 73/21, 101/79; BOA, Yıldız Esas Evrakına Ek Kâmil Paşa Evrakı (Y.EE.KP), 1/97, 1/99; BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV), 180/128, 238/80, 22/136; BOA, Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (Y.PRK.ASK), 61/94, 200/76, 64/57, 63/112, 176/33, 128/121, 152/15, 205/45, 170/46; BOA, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y.PRK.EŞA), 2/9, 2/37, 22/20; BOA, Yıldız Perakende Hariciye Evrakı, 14/16; BOA, Yıldız Müfettişlik ve Komiserlikler Evrakı, 5/114; BOA, Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM), 8/66, 34/6, 47/11, 35/53; BOA, Yıldız Perakende Umum Vilayetler ve Mutasarrıflıklar (Y.PRK.UM), 3/43, 6/47, 39/104, 46/88, 46/95.

Yayınlar

Ahmed Lûtfî Efendi: *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, Yeni Yazıya Aktaran: Yücel Demirel, C. 6-7-8, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999.

ARMAOĞLU, Fahir: *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 3. bs., TTK Yay., Ankara 2003.

ASLANTAŞ, Selim: *Osmanlıda Sırp İsyanları*, Kitap Yay., İstanbul 2007.

Avlonyalı Ekrem Bey: *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, Çev.: Atilla Dirim, İletişim Yay., İstanbul 2006.

BAYUR, Yusuf Hikmet: *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. I, Kısım: 1, 3. bs., TTK Yay., Ankara 1983.

EMMERT, Thomas A.: *Serbian Golgotha: Kosovo, 1389*, Columbia University Press, New York 1990.

ERİM, Nihat: *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1953.

KARAL, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, 4. bs., TTK Yay., Ankara 1995.

KARPAT, Kemal H.: *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Çev.: Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003.

MALCOLM, Noel: *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, Çev.: Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul 1999.

McCARTHY, Justin: *Ölüm ve Sürgün*, Çev.: Bilge Umar, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1998.

Mehmet Arif: *Başımıza Gelenler*, Haz.: M. Ertuğrul Düzdağ, C. 1, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, Tarihsiz.

TUNAYA, Tarık Zafer: *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C. I, 2. bs., Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1988.

Lisansüstü Tezler

LUGAR, Peter B.: *The History And Effects Of The Kosovo Polje Mythology*, Master Of Military Art And Science, Faculty Of The U.S. Army Command And General Staff College, Fort Leavenworth-Kansas 2005.

UĞURLU, Mesut: *Sırp Milliyetçiliğinde Kosova Efsanesinin Yeri ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2010.